

ПЛАТОН СТАСЮК

ЯК ЦЕ СПРАВДІ БУЛО?

СПРАВА НЕПРИЙНЯТОЇ ЗЕМЛІ
З ШЕВЧЕНКОВОЇ МОГИЛИ

Нью Йорк

НАКЛАДОМ АВТОРА

1963

Після оглядин Музею

ПЛАТОН СТАСЮК

ЯК ЦЕ СПРАВДІ БУЛО?

**СПРАВА НЕПРИЙНЯТОЇ ЗЕМЛІ
З ШЕВЧЕНКОВОЇ МОГИЛИ**

Нью Йорк

НАКЛАДОМ АВТОРА

1 9 6 3

PRINTED in USA

Printed by Prometheus Press

122 E. 40th Street, New York 3, N. Y.

УМЗ ім. Вернадського
АН УРСР

АКТ 189.3

№ 72314-1

ВІД АВТОРА

Брошуурою «Як це справді було?» — в справі неприйнятої землі з могили Тараса Г. Шевченка до Його пам'ятника у Вашингтоні — хочу розповісти людям правду, яка б гірка вона не була. Я не міг того зробити в українській пресі з різних технічних причин (та й котра з газет це помістила б?). Тому я вирішив надрукувати своїм власним коштом брошуру, щоб український загальний знав справжні причини того, що сталося з землею з могили Шевченка в Каневі, яку легальною дорогою і документально привіз я з дружиною в Україну для вмуровання її в пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні.

Уважаю, що я, як бувший касир Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, не тільки маю право, але й відчуваюсь зобов'язаний перед українським громадянством розказати правду, як це справді було, та познайомити наш загальний, бодай коротко, з тим, що я бачив і переживав у Комітеті Будови Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Критику за мою брошуру радо прийму, яка б вона не була, бо я вважаю, що лише таким чином, тобто виявленням правди і критикою, можна направляти всі помилки в нашому громадському житті.

ПЛАТОН СТАСЮК

В серпні 1961 р. я з дружиною відбули туристичну подорож по Україні. Не були ми прилучені до ніякої прогулькової групи. Їхало нас двоє. Перебуваючи кілька днів у Києві, ми постаралися відвідати могилу Тараса Шевченка в Каневі. При тій нагоді нам пощастило дістати явним і документальним (ствердженням фотографіями) способом кілька пригорщ землі з Кобзарєвої могили для вмуровання її в пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні.

Вертаючись до Америки з таким дорогоцінним скарбом, ми були переконані, що зробили патріотичне українське діло. Ми відчували, що земля з Канєва, вмурована в фундаменті Шевченкового пам'ятника у Вашингтоні, буде символом національної єдності між українською еміграцією в Америці і нашими братами і сестрами на Україні. Ми не сумнівалися на хвилину, що привезення на цей бік океану маленької частинки Шевченкової могили українці в Америці привитають з таким самим одушевленням, з яким ми приймали її в свої руки того памятного дня 29 серпня 1961 року на Чернечій горі в Канєві, на Україні. Якби хтось сказав нам, що за те на нас кинуть каменем, ми вважали б були його божевільним.

На жаль, сталося інакше... Земля з Шевченкової могили не була прийнята людьми, відповідальними за будову пам'ятника у Вашингтоні. Вважаючи її за святу річ для кожного українця, я стою сьогодні перед проблемою — відвезти її назад на те саме місце, звідки

вона була взята. Але заки це станеться, я вважаю своїм обов'язком повідомити загаль української еміграції, чому так мусить статися.

Я довго вагався і питав себе, що краще: мовчати чи говорити? Здушити тяжкий біль і жаль, чи сказати людям всю правду, хоч яка неприємна і гірка вона. По довгім ваганню я прийшов до переконання, що мовчати мені не можна тому, що це не моя особиста справа. Загаль української еміграції був поінформований через пресу про привезення землі з Шевченкової могили. Але він не знає нічого про те, яка доля її стрінула. Я гадаю, що ця справа не повинна лишитися тайною для українців в Америці. І вони повинні мати змогу сказати свою думку про неї.

I

Гадаю, що буде добре, коли скажу наперед, чому я старався привезти землю з Шевченкової могили.

Я не був самотнім українським туристом з Америки на Україні. Передо мною і після мене на Україну їздило багато американських українців різних політичних поглядів. Їздили туди також теперішній голова Українського Народного Союзу та виконавчий директор Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові п. Й. Лисогір і інші. І я міг був зробити так, як вони зробили: поїхати по визначеній наперед маршруті і не журитися поїздкою до Канева на могилу Шевченка. Коли б я був так зробив, не було б ніякого клопоту для мене.

Але сталося так, що перед моїм від'їздом на Україну деякі люди, зв'язані з будовою пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, між ними навіть члени виконавчого комітету, радили мені

привезти землю або яку іншу пам'ятку з могили Т. Г. Шевченка в Каневі. Я взяв собі їх пораду до серця, думаючи, що це було б добре діло. Земля з могили Т. Шевченка, вмурована в його пам'ятник у Вашингтоні, не тільки звязала б тісніше нас, американських українців, з ніколи незабутою Україною, але причинилась би до успішної збірки на будову пам'ятника у Вашингтоні.

Третього дня нашого перебування в Києві я почав робити заходи щодо поїздки на Шевченкову могилу. Справа не була така легка, як я уявляв собі. Поїздка до Канева не була включена в маршрут, вироблену нами і прийняту Інтуристом перед нашим від'їздом до Європи. Я зайшов до Інтуриста, де мені сказали, що маршрута не може бути змінена і ми до Каневі не можемо їхати. Перешкода, як мені в Інтуристі сказали, була в тому, що Канів належить до Черкаської області, яка в нашу маршруту не входила. Ніякі представлення і пояснення в Інтуристі з мого боку не помогли.

В скрутній ситуації я пригадав собі, що в Києві живе колишній ньюйоркчанин — поет Микола Тарновський. Я не знав його особисто і ніколи з ним не зустрічався в Америці, але я читав у газетах, що три роки тому він виїхав на постійне проживання на Україну.

Я взяв телефонічну книгу, найшов його номер, подзвонив до нього та попросив його зайти до нашого готелю. Він так і зробив. Вечором зайшли до нашого готелю М. Тарновський з дружиною. В розмові я просив його допомогти нам у справі поїздки до Канева. Він радо згодився і зараз таки почав телефонувати в різні місця. Була то субота, а до того вакаційний час, і мабуть з тої причини його

заходи того дня не принесли сподіваного успіху. Ми були тим стурбовані.

В понеділок, 28 серпня 1961 р., М. Тарновський порадив нам звернутись з тою справою до Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. Він сказав нам, що це товариство помагає туристам порадою та інтервенціями в різних клопотах щодо подорожі та що туристи часто звертаються до нього в різних потребах. Ми поїхали з ним туди. Він представив нас, а тоді я розповів про наш план і просив допомогти нам отримати дозвіл на поїздку до Канева. Нас прийняли прихильно й обіцяли постаратись, щоб подорож до Канева була додатково включена в нашу маршруту.

Так і сталося. Вечором повідомив мене Інтурист, що поїздка до Канева дозволена, та вручив мені паспорт, на якому цей дозвіл був зазначений. На моє прохання Інтурист постарався для нас о вигідний автомобіль з шофером, за що я заплатив 30 рублів. Ми сіли в ньому з М. Тарновським і фотографом, про якого я просив в Товаристві, щоб дали нам на мій кошт, і поїхали. Не буду описувати нашої незабутньої подорожі по Київській, потім по Черкаській області на Шевченкову могилу. Скажу тільки, що ми були глибоко зворушені маєстатичним виглядом могили і Шевченкового пам'ятника, що здіймався велично вгору серед незрівнянної краси українського краєвиду. Під цим враженням нам видалась ще важнішою та ціль, з якою ми туди приїхали.

Ми опинились перед будинком Музею Т. Г. Шевченка і ввійшли до середини. М. Тарновський представив мене і мою дружину заступниці директора музею Ліді Михайлівні Гордієнко. Йі я сказав про нашу місію. Вона від-

неслась до нас дуже прихильно і обіцяла все для нас зробити. Коли я висловив жаль, що ми не мали нагоди купити по дорозі квітів, щоб покласти їх на могилу, вона сказала: „Ви тим не журіться, ми вам назбираємо в городі свіжих квітів”. Зараз дала доручення дівчатам і за кілька хвилин квіти були в наших руках. Коли ми поклали їх на могилу, Ліда Михайлівна, на моє прохання, своїми руками набрала землі з могили і поклала її в торбину, яку я тримав.

Наш фотограф, Анатолій Володимирович Василенко, зробив ряд знімок для документального ствердження цього факту. Загалом я привіз з собою з Канева і маю в своїм посіданню 11 фотографій. Хоч не було ні промов, ні урочистих церемоній, сама подія передачі в наші руки землі з Шевченкової могили для американських українців глибоко зворушила не тільки нас, але всіх присутніх. Тих кілька хвилин ніхто з нас, думаю, не забуде ніколи.

Ми вертались до Києва з почуттям великого вдоволення повним успіхом нашої місії. З таким самим почуттям ми пізніше вертались назад до Америки. Ми були певні, що веземо американським українцям скарб, що буде прийнятий з належною пошаною.

І дійсно на початку здавалось, що так буде. Але тільки на початку.

II

Прибувши з Європи назад додому, я покликав 21 вересня 1961 р. телефонічно адміністратора Комітету Будови Пам'ятника п. Юліяна Ревая і розповів йому дещо про привезення землі з Шевченкової могили та про нашу подорож до Канева. Я просив п. Ревая, щоб

повідомив про те ексекютивного директора Комітету п. Й. Лисогора, бо через простуду я був примушений остати в хаті.

22 вересня 1961 р. вечером до нашого дому у Форест Гиллс заїхали п. Ю. Ревай і др. В. Вереш. Коли я розповів їм усе подрібно та показав знімки з Канева, вони були захоплені тим, що ми зробили. Один з них сказав, що привезення землі з Шевченкової могили для вмуровання в пам'ятник Кобзаря в Вашингтоні є історичною подією в громадськiм життi українців в Америці. Привезення землі документальною дорогою, — сказав він, — робить цей факт безумовною, історичною подією.

Розуміється, таке відношення зробило мені велику приємність. Ю. Ревай заявив мені, що повідомить про те все п. Й. Лисогора, і просив мене, щоб я обов'язково прийшов на збори Комітету Будови Пам'ятника, що мали бути 23 вересня. Це я зробив.

На зборах 23 вересня 1961 р., було присутніх коло 15 членів Комітету. По вичерпанню програми зборів п. Й. Лисогір повідомив присутніх про мою поїздку до Канева і покликав мене до слова. Я розповів подрібно цілу справу нашої поїздки до Канева та привезення землі з могили Т. Шевченка. Вислухавши мене, кількох членів ексекютиви забрали в тій справі слово. Кожний з них висловився прихильно щодо нашого вчинку. На внесення дра. М. Стахова, редактора „Народної Волі” в Скрентоні, мій вчинок був одобрений оплесками всіх присутніх, крім п. Ігната Білинського, голови фінансової комісії, і п. Володимира Душника.

Я був вдоволений таким відношенням членів комітету і не звертав великої уваги на опозицію двох членів. Згадаю ще, що між присутніми на зборах були редактори трьох га-

зет — „Свободи“, „Америки“ і „Народної Во-
лі“. Один з них, редактор „Свободи“ п. А. Дра-
ган, по зборах приступив до мене і сказав ме-
ні, що він захоплений моїм вчинком. Він радив,
щоб землю для безпечного переховання по-
класти до банкової скриньки. Він забрав від ме-
не всі знімки з Канева (11 штук) і просив ме-
не зайти якнайскорше до редакції „Свободи“
в справі можливого друкування моїх вражень з
подорожі.

Несподівано, ще того самого вечора, я від-
чув перші удари за моє діло. По зборах деякі
члени езекутиви, а з ними і я, пішли до ре-
сторану. Між ними був і п. І. Білінський, член
фінансової комісії Комітету Будови Пам'ятника.
В розмові він спитав мене про мою поїздку до
Канева. Я повторив ще раз те, що я говорив
на зборах, бо ж я говорив усім тільки правду.
Вислухавши мене, п. Білінський почав спере-
чатись, що це неможливе і неправдиве. Далі
сказав, що земля з Шевченкової могили, це ма-
ловажна справа. Я був здивований таким по-
глядом п. Білінського і не міг пояснити собі,
як ніби інтелігентна людина без будь-яких до-
казів може сперечатися і твердити, що все те,
що я сказав про нашу поїздку до Канева, не-
правдиве та що привезення землі з могили Т.
Шевченка маловажне. Він ще додав, що „най-
краще буде, щоб не подавати нічого в пресі
про привезення мною землі з могили Т. Шев-
ченка“. Виходило, що я з дружиною поїхали
на Україну і там постаралися дістати землю з
Шевченкової могили не в громадським інтересі,
а для особистої реклями.

Скоро показалося, що це був тільки початок. Кілька днів пізніше мене повідомлено, що хтось поширює про мене сплетню з „достовірних джерел“, що нібито я, перебуваючи в Каневі, мав на запрошення комуністів говорити по радіо. Це була цілковита видумка, яка тільки розсмішила мене. Я не припускав, що хтось із тих, що мене знають, міг серйозно брати таку безпідставну видумку.

Кілька днів пізніше я довідався про другу сплетню, поширену так само з невідомих „достовірних джерел“, що перед нашим від'їздом на Україну „тутешні комуністи“ постаралися для мене на Україні про всі „привілеї“ так, що я міг там робити і бачити все, що хотів.

Ще була поширена третя сплетня, що в часі нашого приїзду до Києва до нас приступила „спеціальна делегація“, яка подала нам цілий плян поїздки до Канева, щоб там взяти землю з могили Т. Шевченка. Ця вигадка поіритувала мене особисто з тої причини, що з нею звернувся до мене голова УНСоюзу і ексекутивний директор комітету п. Й. Лисогір.

Було це в чужій хаті, де ми були в гостях, коли до мене підступив п. Лисогір і в присутності п. А. Драгана спитав мене: Чи не можу я пригадати собі того, що, коли ми прибули до Києва, до нас приступила делегація з кількох людей, котрі дали мені пляни щодо поїздки до Канева на Шевченкову могилу? Ми були в чужій хаті і тому я не хотів робити сцени. Я тільки спитав п. Лисогора, як він не соромиться ставити мені такі питання. По кількох годинах ми з дружиною від'їхали додому, лишаючи решту гостей при забаві.

Вернувшись додому, я думав про цей за-

пит п. Лисогора. Я не хотів вірити, що він сам вигадав цю нісенітницю з „делегацією”, яка нібито бачилася зо мною у Києві. Я припускав, що хтось підсунув йому цю вигадку. Але хто це був? З тону його запиту я виніс враження, що він вірить цій сплетні, а не вірить мені.

Я вважав, що, якби п. Лисогір виявив був мені, від кого він почув цю сплетню, я міг би був потягнути до відповідальности тих, що її поширюють. Це дало б мені змогу вбити цю сплетню на місці. Але п. Лисогір того не зробив. Чому? — того я не можу зрозуміти, бо він мусів здавати собі справу з того, що покривання сплетнярів робить його співвинником їх нечесної роботи проти мене. Я бачив, що з якоїсь причини йому було вигідно поставити мені такий запит. Але він не був заінтересований в тому, щоб припинити негідну роботу сплетнярів і виявити — правду.

Коли я передумував цю нагінку проти мене, якій ішла на руку поведінка деяких членів ексекутиви комітету, в мені виринула думка зрезигнувати з уряду касира в Комітеті Будови Пам'ятника. Я застановлявся тільки над тим, чи своєю резигнацією я не пошкоджу збірці фондів на пам'ятник... Тоді я звірився в секреті з моїм пляном п. Реваєві. Він радив мені і просив, щоб того не робити.

На хвилину мені здавалося, що люди, зв'язані з будовою пам'ятника, не мають нічого спільного з нагінкою проти мене, коли в „Свободі” з 28 вересня і в „Народній Волі” з 5-го жовтня 1961 р. появилася одна з фотографій, знятих на могилі Т. Шевченка. Це була фотографія тої сцени, коли заступниця директора Музею Т. Г. Шевченка Лідія Михайлівна Гордієнко передавала нам землю з Кобзарєвої могили для вмуровання в пам'ятник у Вашингтоні.

Під фотографією був поміщений такий підпис:

«З крайового Комітету Пам'ятника Шевченкові інформують, що відомий український громадянин-бізнесмен, скарбник Комітету Пам'ятника Шевченкові п. Платон Стасюк тиждень тому повернувся з відвідин в Україні та привіз зі собою урну землі з могили пам'ятника Тарасові Шевченкові в Каневі з думкою, щоб ту землю, як прийде на це час, вмурувати в пам'ятник Кобзареві України в столиці Америки, Вашингтоні. Могилу Т. Шевченка в Каневі міг відвідати п. Стасюк після клопотань за спеціальним дозволом влади. На фотознімці, що була знята на бажання і замовлення п. Стасюка советським фотографом, видно п. Стасюка і його дружину біля могили Т. Шевченка в Каневі в моменті, як заступниця директора музею Т. Шевченка передає їм землю з могили.»

Я бачив у цьому доказ, що земля буде взята комітетом від мене. Незабаром показалось, що я помилявся.

До мене доходили даліше чутки, що працює ціла „машина“, щоб очорнити мене і те, що я зробив. Мене повідомляли, що на зборах різних українських товариств, які тоді відбувались, порушувано справу моєї подорожі на Україну і привезення мною землі з могили Т. Шевченка. Виступали люди з критикою проти мене за те, що я взяв ту землю і ще ствердив це фотознімкою. Я починав ставати „страшною“ людиною через те, що в Києві старався про дозвіл на поїздку до Канева.

Мене не дивувало те, що на зборах була мова про мою поїздку і про привезення землі з могили Т. Шевченка. Що мене дивувало, це те, що нікому не приходило на думку запросити мене на такі збори, щоб я сам, а не хто інший, розповів, як це було, і дав відповідь

паклепникам. Видно, що моїм критикам не за-
лежало на тому, щоб дійти до правди. Навпа-
ки, комусь було потрібно, щоб ці сплетні, яки-
ми несовісні одиниці обмотували справу при-
везеної землі, росли й поширювались якнай-
більше та щоб внаслідок того земля не була
прийнята комітетом.

IV

Я виконував далі функції касира Комітету Будови Пам'ятника, і не звертав уваги на нагін-
ку в деяких колах проти мене. Деякі члени ко-
мітету про людське око ставились до мене при-
хильно, але, як я пізніше довідався, фактично
були проти мене. Видно, що так треба було
їм робити до деякого часу.

Незабаром відбулося засідання малого ко-
мітету в складі п'яти членів ексекутиви К. Б. П.,
а саме п. п. Й. Лисогора, В. Мудрого, Я. Падо-
ха, Ю. Ревая і мене. На засіданню піднесено
справу моєї поїздки на Україну і привезення
землі з Шевченкової могили.

Почалося від того, що я, мовляв, говорив
по радіо в Києві. Вислухавши цю нісенітницю,
я був готовий подати спростовання до газети,
але мені відрадити. Між іншим, п. В. Мудрий
сказав: „Вас, пане Стасюк, напевне покличуть
деякі товариства на свої збори сказати дещо
про вашу поїздку, а за якийсь час те все ми-
неться”. На тому закінчилася наша дискусія.
Коли я запитав, що буде з землею, яку я при-
віз з могили Шевченка, п. Падох сказав, що
„з тим ще зачекаємо”. І я чекав..

Скільки разів я йшов до Комітету Будови
Пам'ятника, що міститься в будинку Наукового
Товариства ім. Шевченка (НТШ), стільки ра-
зів вступав по дорозі до канцелярії Україн-

ського Конгресового Комітету (УКК), щоб забрати пошту. Коли одного дня я ввійшов до канцелярії УККомітету, п. В. Мудрий показав мені газету „Вісті з України”, що виходить у Києві. і спитав мене, чи я бачив, що там надруковано. Він тримав у руці число газети, в якому була поміщена одна з фотографій, знятих під час нашого перебування на могилі Т. Шевченка в Каневі. Крім мене, на фотографії були: моя дружина, М. Тарновський і представниця Інтуриста.

Цю знімку я приносив разом з іншими фотографіями з Канева на засідання Комітету Будови Пам'ятника з 23 вересня 1961 р. Всі присутні, включно з п. В. Мудрим, оглядали їх і ніхто не знайшов нічого каригідного у тих фотографіях. Навпаки, всі присутні на тому засіданню, за винятком двох членів, висловили мені повне признання за те, що мені вдалося перебороти в Києві всі труднощі на дорозі до виконання мого пляну. поїхати до Канева і взяти там з рук представниці Музею землю з Тарасової могили.

Що тепер видалося п. В. Мудрому непростимим, було те, що в поясненню під фотографією в „Вістях з України” було сказано, що, будучи в Товаристві культурних зв'язків з українцями за кордоном, я мав „дружню розмову” з головою товариства Юрієм Смоличем. Дослівно під фотографією було надруковано:

„Кілька тижнів на Україні гостював разом з дружиною Платон Стасюк. Наш земляк, який живе в Сполучених Штатах Америки, приїхав сюди як турист. Він побував у столиці Радянської України Києві. П. Стасюк був прийнятий головою Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном Ю. Смоличем і мав з ним дружню розмову. Був він

також на Чернечій горі в Каневі, де поховано прах Великого Кобзаря. П. Стасюк склав свою шану поетові і взяв з собою грудку землі з могили Т. Г. Шевченка.»

В. Мудрий почав питати мене, чи я знаю, хто такий Ю. Смолич. На те я відповів йому, що я не їздив на Україну вивідувати хто чим є, або політикувати, та що моя розмова з Ю. Смоlichem не відносилась до політики. Я пішов до Товариства культурних звязків виключно тому, бо мені сказали, що воно може допомогти мені отримати дозвіл на поїздку до Канева. Моя розмова з Ю. Смоlichem як головою товариства відносилась лише до справи того дозволу.

Щодо „дружньої розмови”, сказав я п. Мудрому, то я не бачу в цих двох словах під фотографією нічого більше, як таку фразу, яку можна подибати щодня в пресових звітах про зустрічі й розмови, в яких не було нічого суперечливого. Ніхто в світі не прив'язує до такої фрази якогось спеціального значення. Зрештою, не було причини, щоб наша розмова не була „дружня”, тобто приязна, бо Смолич поставився прихильно до моєї просьби і обіцяв допомогти мені в справі потрібного дозволу.

Розмова з п. В. Мудрим була для мене ще одним доказом різкої зміни в відношенні членів Комітету Будови Пам'ятника до мене з причини моєї поїздки до Канева. Спершу хвалили мене і подивлялися мій успіх, а в короткому часі стали проти того, що кілька тижнів перед тим величали. Причини такої зміни були для мене цілком незрозумілими. Я відчував, що привезенням землі з могили Шевченка я тільки виконав свій обов'язок американського українця та ще до того касира комітету Будови Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Три тижні перед від'їздом на Україну я повідомив про нашу подорож адміністратора комітету Б. П. Ш., п. Ю. Ревая, а тиждень пізніше я поінформував про те решту членів комітету. При тій нагоді я не почув жадних зауваг або спротиву з боку членів комітету. Де-хто навіть, як я вже згадував, піддавав мені думку, щоб привезти щось з Шевченкової могили для вмуровання в пам'ятник у Вашингтоні. Це тільки скріпило мою постанову, що треба конче це зробити.

Заперечення мною всіляких брехливих сплетень про мене, як, наприклад, сплетні про те, що я говорив по радіо в Києві, видно не найшло віри в членів комітету. Деякі з них підходили до мене навіть з такими питаннями: з ким я бачився і про що говорив у Києві і у Львові. Виходило, що мені треба було наперед роздобути „перміт” від декотрих членів комітету на те, з ким я можу бачитися і говорити, хоч моя подорож була чисто приватного характеру. Навіть у своїх заходах щодо землі з могили Шевченка я не прикривався авторитетом комітету, а виступав весь час як приватна особа.

Ця несправедлива і принижуюча мою гідність поведінка членів комітету примушувала мене застановитись щораз серйозніше над питанням, чи зрезигнувати мені з уряду касира в комітеті. Такої поведінки зо мною я не тільки не сподівався від членів комітету, але й не знав ніколи в моїм життю.

V

Яке ж було моє здивовання, коли до тої „акції” проти мене приєдналася і редакція „Свободи”.

17 листопада 1961 р. появилася на другій сторінці „Свободи” стаття під заголовком „Прогресивна нахабність”. Заголовок і зміст статті були звернені проти газети „Українські Вісті”, що виходять в Нью Йорку. Але в полеміку з тою газетою був вплетений один розділ — яких 30 рядків, — в якому „Свобода”, не називаючи мене по імені, накинулася на „одного з американських українців”, що „бувши на відвідинах в Україні” звернувся „з власної ініціативи” і „на власну відповідальність” до „советської установи”, що має спеціальне завдання „дбати” про „розклад української еміграції”, „прохаючи дозволу взяти з могили Шевченка грудку землі...” Далі в статті сказано було так:

«Очевидно, що це насуває питання: як можна просити грудки землі у ворога, що загарбав її всю, що залляв її кров'ю автохтонів і власників-господарів! Тарас Шевченко у своїй поемі „Великий Льох” не пускає до раю душі невинної дитини тільки за те, що вона, бувши маленькою на руках матері, усміхнулась до ворога. Як назвав би Шевченко „дружню розмову” з агентурою того ворога?»

Стаття була поміщена без підпису. Значить, це була стаття, за яку редакція „Свободи” бере на себе повну відповідальність. Мені тяжко повірити, що про неї не знав нічого редактор п. Драган, коли чотири дні перед її появою я розмовляв з ним в редакції „Свободи”. Однак він ні словом не натякнув на те, що приготується атака проти мене. Все було ніби в якнайкращому порядку, ніхто не мав на думці нічим мене образити або, тим більше, вдарити.

х. Приглянемося ближче, що в тій статті написано про мене. Тут, що слово, то навмисне

перекручення правди або просто безпідставна видумка. А все те прикрашене зверху словом Шевченкової поезії, щоб настроїти проти мене читача і з легкої руки представити мене мало-що не зрадником.

Перше, що тут впадає в очі, це те, як „Свобода” намагається в своїй статті відмежувати Комітет Будови Пам'ятника від всякого зв'язку з справою привезення мною землі з Шевченкової могили. Я ніде не твердив і не тверджу тепер, що я мав офіційне доручення від комітету привезти землю. Я беру на себе всю відповідальність за те, чому і як я це зробив. Але так само рішучо я тверджу, що перед нашим від'їздом на Україну мені піддавали ту саму думку провідні члени комітету. А після того, як ми вернулись, вони вповні одобрили привезення землі і висловились з одушевленням про те, що я зробив.

Ранком 9 серпня 1961 р., перед самим нашим від'їздом до Європи, адміністратор комітету п. Ю. Ревай покликав мене телефоном, щоб побажати нам щастя в нашій подорожі. При тій нагоді він ще раз поклав мені на серце, щоб, якби ми були в Каневі, привезти „кусень мармуру, цеглу, землю, чи що-небудь інше” з Шевченкової могили, бо було б добре вмурувати таку річ в пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні.

Мій звіт про поїздку до Канева, представлений на засіданню комітету з 23 вересня 1961 року з усіма подробицями і документованими одинадцятьма фотографіями з Канева, був прийнятий оплесками всіх присутніх членів, крім двох. А редактор Драган сказав мені по зборах:

«Знаєте, пане Стасюк, ми не раз мріяли, якби то

дістати землю з Шевченкової могили для пам'ятника в Вашингтоні. А тепер ми спокійні, бо ви зробили те, про що ми мріяли.»

В присвяченій моїй особі частині статті „Свободи” є повно патріотичних фраз, що мають потрясти читача представленням мого „злочину”. Але, як часто буває, за патріотичними фразами криється слаба логіка, що не витримує серйозної критики.

В однім місці, наприклад, стаття критикує „одного з американських українців”, значить мене, за те, що він „звернувся з проханням дозволу взяти з могили Шевченка грудку землі” до — одної „советської установи”, що „дбає” про розклад української еміграції. Виходило б з того, що мій „злочин” був у тому, що я звертався до Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. Але далі в тій самій статті закидається тому самому американському українцеві, що він „просив грудки землі у ворога, що загарбав її всю”. Тут вже, видно, мова не про одно Товариство культурних зв'язків, а про комуністичну владу на Україні з усіма її „агентурами” і „установами”, бо всі вони належать до ворога, в якого американський українець не повинен просити „грудки землі”, чи чого іншого.

Така позиція „Свободи” веде в практиці, на мою думку, до очевидного безглуздя. Щоб не мати до діла з комуністичними „установами” і „агентурами”, американському українцеві треба було б цілком відмежуватися від України, зірвати з нею всі зв'язки. Бо, коли є злочином для американського українця прохати у ворога дозволу взяти грудку української землі, тоді таким самим злочином є прохати в того ворога дозволу ступити ногою на тій

українській землі, — отже просити комуністичний консулят ССРСР про візу для подорожі на Україну, домовлятися з комуністичним Інтуристом про дозвіл на відвідини окремих місцевостей на Україні і т. д. Адже і консулят ССРСР, і Інтурист, і навіть провідники, що супроводять туристів по Україні, це ніщо інше, як „советські установи” і „агентури”. Та ще й такі, що про них при інших нагодах не раз можна вчитати в „Свободі”, що їх завдання є „дбати про розклад української еміграції” контрольованою комуністами туристикою. Так, чи ні?

Таке відмежування від України, щоб не мати до діла з „советськими установами”, справді відповідало б поглядам „Свободи”, як можна бачити з кампанії на її сторінках навіть проти того, щоб співати пісні, скомпоновані сучасними українськими композиторами, грати рекорди, награні на Україні, дивитись на фільми з України, на виступи балету з Києва і т. д. Але, як відомо, така пропаганда розриву з сучасною Україною не найшла прихильного відгому серед української еміграції. Видно це, між іншим, з того, що сам голова УНСоюзу, п. Й. Лисогір, їздив не так давно в туристичну подорож на Україну і не вагався при тій нагоді просити в „советських установах” і „агентурах”, щоб дозволили йому ходити по „загарбаній” українській землі.

Коли відкинемо таку недоречну політику повного відмежування від України, тоді, подорожуючи по українській землі, ми повинні притримуватися тих самих правил, що зобов'язують американських туристів в кожній іншій країні. Чи нам подобається влада в тій країні, чи ні, ми не маємо іншого вибору, як звертатись в разі потреби до таких установ, що мо-

жуть допомогти нам в полагожденню звязаних з нашою поїздкою справ.

Я гадаю, що, стараючись поїхати до Канева, щоб віддати пошану прахові Кобзаря і дістати там з Його могили землю, я діяв у межах того загального правила. Щоб здійснити мій плян, я мусів увійти в контакт з місцевими установами в двох справах: Перше, мені потрібний був дозвіл на подорож до Канева. Друге — я хотів дістати землю.

Перша справа вимагала додаткового включення Канева в маршруту моєї туристичної подорожі. Коли я рішився робити заходи в цій справі, я знав, що мені треба буде звертатись з тим до установ, що є в комуністичних руках, тому що там така влада. Як я вже згадував, я звернувся наперед з тим до Інтуриста, але там моє прохання було відкинене. Було ясно, що треба буде вжити інших заходів. Я був рішечний порушити, як то кажуть, небо й землю, щоб бути в Каневі. Я почав розвідувати про інші дороги, які мені лишалися, і це завело мене до Товариства культурних звязків з українцями за кордоном. Через інтервенцію того товариства Канів було включено в нашу маршруту.

Писання „Свободи”, що нібито в Товаристві культурних звязків я просив дозволу взяти „грудку землі” з Шевченкової могили, — виссане з пальця і цілком розминається з правдою. Наша „дружня розмова” з головою товариства над якою роздирає ризи з обурення „Свобода”, оберталася виключно довкола справи, як дістатися до Канева. За весь час розмови з головою товариства не було оказано ні слова про політичні справи. Ніхто не питав мене про моє відношення до влади на Україні або до комунізму. Ані ніхто, я певний, не ро-

бив жадних політичних висновків з того, що я звернувся до Товариства.

Очевидно, я говорив при тій нагоді, чому мені так дуже залежить, щоб бути в Каневі. Це, без сумніву, заважило на тому, що голова Товариства Ю. Смоліч, який був мені особисто цілком незнайомий, інтерв'ював перед відповідними органами влади за включення Канева в нашу маршруту. Взагалі не маю причини замовчувати того, що я зауважав скрізь на Україні прихильне відношення до представлені мною справи будови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні. Незважаючи на ідеологічні й політичні розбіжності, я найшов там великий сентимент до американських українців та до всіх їхніх змагань, що спрямовані на поширення й утривалення культурних зв'язків в Рідним Краєм.

Справа „дозволу” взяти землю з Шевченкової могили стала актуальною аж тоді, коли ми прибули до Канева. До якого „ворога” я звернувся з тою справою? До заступниці директора Музею Т. Г. Шевченка, значить до представниці культурної української установи, про яку навіть „Свобода” не може сказати, що вона має завдання розкласти еміграцію. Нам не треба було вносити жадних прохань, ані чекати на чийсь дозвіл. Передача землі відбулася без жадної формалістики і була для нас незабутнім переживанням.

Почувши про те, чого ми приїхали, заступниця директора Музею Ліда Михайлівна Гордієнко віднеслась до нас як рідна до рідних, що зголосились до неї за чимсь таким, чого їм не можна відмовити, бо воно і до них належить. Як рідна сестра вона казала наперед назбирати нам квітів, щоб ми не йшли на Тарасову могилу з порожніми руками. А потім взя-

ла дорогу землю в свої пригорщі і передала цей скарб в наші руки для братів і сестер в далекій Америці.

Так справді виглядало те, що „Свобода” злісно описала в своїй статті, як випрошення „грудки землі” у „ворога, що загарбав її всю...”

Чи був би я краще виконав свій громадський і патріотичний обов'язок, якби був потайки поїхав до Канева, потайки взяв там трохи землі з Шевченкової могили в кишеню і без ніякого доказу, звідки вона, привіз її сюди?.. Мені було тоді, як і є тепер, ясно, що я не міг так зробити.

Перше, кожен міг би з повним правом піднести сумнів, чи це справді земля з Шевченкової могили, а не, наприклад, з мого городу в Форест Гиллс? Друге і ще важніше: Я не мав жадної розумної причини не старатись про дозвіл на поїздку до Канева легальною дорогою. Того вимагав мій людський престиж і моя честь як американського громадянина і члена ексекютиви Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові. Кожна людина з здоровим розумом, яка має те, що американці називають „коммон сенс”, повинна це розуміти. Це відноситься і до людей, що контролюють Комітет Будови Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Ще я міг би був зробити так, як зробили інші туристи, — включно з п. Й. Лисогором, — і не старатися дістати землі з Шевченкової могили. Сьогодні я був би таким „героем”, як і вони, тішився б такою самою славою патріотів, як вони. Треба було просто нічого не робити. Таким, як показується, належить в нас слава і пошана. Хто ж старається причинитися до звеличення пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, того очорнюють і обвинувачують у всіх смертельних гріхах, бо він зробив те „на вла-

сну відповідальність" і „без дозволу" провідників Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові.

Була і для мене одна можливість, як я міг був заслужити собі на признання і похвалу за мою подорож до Канева, навіть по „дружній розмові" з Ю. Смоличем. Це було б тоді, якби представниця Музею була відмовила моему проханню і не дала землі з могили Шевченка. От тоді була б тема для статей і протестів. Але так не сталося.

Заступниця директора Музею дала нам землю з Шевченкової могили чистими руками і з щирого українського серця. Так, видно, розуміли ту справу члени комітету і „спам'ятались" аж після того, як помістили фотографію передання землі в „Свободі" й „Народній Волі". Аж тоді вони повернули оглоблі, як то кажуть, і почали свою атаку проти мене.

VI

Наближалися ширші збори Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові, що були скликані на 9 грудня 1961 р. Від мого приїзду з Європи я не раз порушував питання перебрання землі з Шевченкової могили. Була про те мова на кількох засіданнях малого комітету. Мої питання в тій справі п. п. Лисогір і Падох чомусь збували словами: „З тим ще почекаємо". Цим разом я постановив добитися якогось рішення в тій справі.

Я ніяк не міг зрозуміти поведінки таких українців. Люди, що хочуть будувати пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні і збирають на те фонди від американських українців, вагаються, чи прийняти землю з могили того самого Шевченка! Чи ті люди втратили почуття національного сентименту, якщо їм треба ще застанов-

лятись над тим, чи прийняти таку святу для кожного українця річ, як земля з Шевченкової могили в Каневі, чи відкинути її?!

Я просив п. Ю. Ревая, щоб він на ширших зборах комітету порушив цю справу і постарався, щоб земля була взята від мене. По кількох днях п. Ревай повідомив мене, що на зборах ширшого комітету земля буде офіційально прийнята комітетом. Це врадувало мене і я заявив, що радо заплачу кошти фотографа, щоб сфотографувати момент передачі землі комітетові. Але п. Ревай запевнив мене кілька разів, що „все в порядку” та що хтось зробить знімку.

Яке ж було моє здивовання, коли я прийшов на збори і, прочитавши програму зборів, яку п. Ревай кожного разу приготував, не знайшов у ній точки про передачу землі. А ця справа, як я розумів п. Ревая, мала бути одною з головних точок денного порядку. Не лишилось для мене нічого, як лише чекати, що з того всього вийде.

На зборах було присутніх тільки 9 членів комітету. По обговоренню всіх справ, що були на деннім порядку, присутні члени комітету перейшли не до прийняття землі від мене, а звернулись до мене з вимогою, щоб я зробив у пресі якусь „заяву”. Тут мене стрінула така неприємність, якої я ніколи не сподівався, а тим більше від членів комітету.

Пан В. Мудрий показав присутнім „Вісті з України” і, звертаючись до мене, сказав: „Ви напевне не знаєте, що київські комуністи взяли з вас знімку і помістили в цій газеті” (п. Мудрий, видно, забув, що він сам ту знімку оглядав, коли я показував її разом з іншими знімками з Канева на зборах комітету з 23 вересня 1961 р., та що крім нього ту знімку бачи-

ли на тих зборах всі члени комітету!). Він продовжав: „Ви, пане Стасюк, мали дружню розмову з Смоличем. Та чи знаєте ви, хто такий Смолич? Смолич є головою тайної поліції в Східній Німеччині. Він дуже небезпечний чоловік!”

Далі п. Мудрий сказав, що в ньюйоркських „Українських Вістях” з 12 жовтня 1961 р. була стаття про привезену мною землю та що в тій статті мене названо „чесною людиною”. „Це все неправда, вони так не думають!” — сказав п. Мудрий.

Коли я запитав п. Мудрого, чи він був би вдоволений більше, якби „Українські Вісті” назвали мене нечесною людиною, п. Мудрий відповів дослівно так: „Вони написали, що ви є чесною людиною між нами. А що ми — хіба німецькі наймити?” Я не знаю, що „Вісті” думали про п. Мудрого, тому не брався відповідати йому, тільки слухав далі його промови. „Ви, пане Стасюк, позбудьтеся їх усіх. Вони не є ваші приятелі. Ви дайте заяву. бо вони і до пам'ятника роблять собі претенсії”.

Присутній на зборах п. В. Душник також додав своє: „Ви, пане Стасюк, — сказав він, — дайте заяву. Зробіть це для власного добра. Вірте мені, що все те, що ви говорили з Смоличем, зарекордоване на машині. Зарекордовані всі ваші розмови з іншими людьми. Позбудьтеся клопоту. Зробіть заяву. Це для вашого добра”.

По тій самій лінії говорили п. І. Білинський і п. Й. Лисогір.

Редактор „Народної Волі” п. М. Стахів теж доказував, що треба зробити, як не заяву, то бодай „спростовання”, бо того конче потрібно. „Коли ви, пане Стасюк, не зможете написати,

— сказав він, — то вам допоможуть, але написати спростовання треба”. По тих словах він моментально взяв капелюх, сказав, що дуже зайнятий, і вийшов. За ним вийшло ще кількох членів. На залі лишився тільки малий комітет.

Слухаючи тих промов і порад, я не знав, де знаходжуся, чи на зборах Комітету Пам'ятника Шевченкові, чи між несерйозними людьми, що бояться власної тіні.

Виходить, вони перелякалися на смерть моєї розмови з Ю. Смоличем, головою товариства, до якого я звернувся в справі дозволу на поїздку до Канева. Наша розмова, казали вони, була зареєстрована. Припустім, що вона справді була зареєстрована, хоч я не знаю, на якій підставі вони це твердили з такою певністю? В нашій розмові не було нічого такого, що не могло бути виявлене без шкоди чи сорому для мене. Я просто поінформував його про загально відомі речі, що в Америці існує Комітет Будови Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, що я є в тому комітеті касиром і хотів би взяти з Шевченкової могили в Каневі грудку землі, щоб вмуровати її в пам'ятник, але не маю дозволу туди їхати, бо Канів не включений в мою маршруту.

Ще признаюся, що я сказав йому, що вважаю плян будови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні великою справою і хотів би причинитися до звеличення пам'ятника вмурованням землі з Кобзарєвої могили. Що було в тому такого, що не повинно бути зареєстроване, якщо дійсно нашу розмову хтось реєстрував? Того я цілком не розумів тоді і не розумію тепер.

Так само я не розумів, що я повинен би спростувати і яку „заяву” я мав би скласти в

пресі. Чи мав я спростувати те, що в „Українських Вістях”, з якими я не маю жадних звязків, мене названо „чесною людиною”? Чи мав я вдарити Смолича за те, що він поміг мені дістати дозвіл на поїздку до Канева? Чи мав я сказати, що Смолич зле зробив? Що краще було б, якби він відмовився бачитись і говорити зо мною? Чи заявити, що я „обманив” Ю. Смолича, щоб тільки він поміг мені дістатися до Канева? Ніяка чесна й шануюча себе людина не може і не повинна робити таких „заяв”.

Ніхто з тих, що того вимагали, не міг навіть сказати мені, що властиво мало б бути в моїй „заяві” чи „спростованню”. Тому такої балачки, що я повинен зробити „заяву” чи „спростовання”, я не міг уважати нічим іншим, як звичайною причіпкою.

Цілу дискусію я міг був трактувати з гумористичного становища, якби вона не була для мене такою прикрою і болючою. Я бачив у їхніх висловах організовану акцію проти мене, яка ставила мене в фальшиве світло перед українськими громадянами в Америці. Я мав бути засуджений в очах громадянства за своє діло, тому що це було комусь конче потрібне.

Ця справа стала для мене такою ясною в тій хвилині, що під впливом того в мені дозріла остаточно думка — негайно зрезигнувати з становища касира в комітеті. Це було гірке рішення, бо я високо цинив цей уряд. Я дорожив цим відзначенням тим більше, що обрано було мене касиром комітету 16 вересня 1960 р. в моїй неприсутности. Довідався я про те офіційально кілька днів пізніше з листа, висланого до мене 20 вересня п. В. Мудрим. (Текст листа п. В. Мудрого поданий окремо в додатку п. з. Документи, під числом 1.).

Тому, що при кінці зборів залишився був тільки малий комітет, я постановив не повідомляти про моє рішення присутніх, тільки внести мою резигнацію поштою. Подібного видовища мені не доводилося бачити в моєму житті ніколи. Воно залишиться в моїй пам'яті до кінця життя.

По зборах п. Лисогір підступив до мене і сказав по-англійськи так: „Ви твердий і впертий тип (індивідуум). Вам здається, що ви один чесний чоловік в цілій нашій групі”. Я не відповів йому на те нічого, але, маючи на думці мою постанову резигнації, сказав так:

— Цим разом я дам вам заяву. І то якнайскоріше!..

Всі присутні разом з п. Лисогором були з моїх слів дуже раді, і в доброму настрою ми вийшли з залі.

VII

Передумавши ще раз цілу справу, я вислав 11 грудня 1961 р. на руки голови Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові, проф. Романа Смаль-Стоцького, свою „заяву”, тобто листа з повідомленням про мою резигнацію з уряду касира комітету, і меморандум з подрібним виясненням причин того кроку та з деякими заувагами про діяльність комітету. Копії листа і меморандуму я вислав також до ексективного директора комітету п. Й. Лисогора і до адміністратора комітету п. Ю. Ревая.

(Мій лист про резигнацію і текст меморандуму поміщені окремо в додатку під заголовком Документи, ч. 2.).

Ні п. Лисогір, ані п. Ревай не дали мені ніякої відповіді. Відповідь прийшла від проф. Р. Смаль-Стоцького (Документи, ч. 3.).

Відповідь була чемна. Проф. Р. Смаль-Стоцький прийняв до відома мою резигнацію, але ні словом не згадав про мої зауваги на адресу комітету. Їх не дискутовано теж на зборах, принаймні на тих зборах, на яких я був присутній.

Здивувало мене теж і те, що ані пл. Смаль-Стоцький і Лисогір, ані п. Ревай не вважали чомусь за відповідне подати до преси вістку про мою резигнацію. Коли в листопаді 1960 р. представники українських установ обрали мене касиром комітету, хоч я й не був присутній на зборах, до української преси була подана про те вістка.

Тому я гадаю, що те саме треба було зробити, коли я подав резигнацію з посту касира Ком. Буд. Пам. Шевченкові, щоб загал про це знав. Того вимагає правильна організаційна етика. Комітет Будови Пам'ятника Шевченкові не є приватною установою кількох осіб, а загальною справою українців в Америці. Покликання мене на пост касира було дорученням мені важливої функції громадського характеру. Про це доручення комітет повідомив громадянство через пресу і так само він повинен був повідомити громадянство, коли я тої функції зрікся.

Промовчування моєї резигнації я можу пояснити хіба так, що екзекутиві комітету залежало на тому, щоб тої справи бодай деякий час не розголошувати. Багато громадян могли питати мене про причини резигнації, що могло бути для екзекутиви небажаним. Досить того, що аж три тижні пізніше, в „Свободі” з 30-го грудня 1961 р., появилось довше повідомлення про збори комітету, в якому читач міг при кінці найти згадку, що „екзекутива прийняла до відома резигнацію Платона Стасюка”.

Зложення квітів на могилу Т. Г. Шевченка

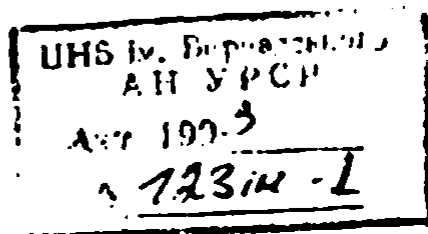
Заступниця директора Музею, Лідія Михайлівна Гордієнко, передає
Платонові й Марії Стасюкам землю з могили Т. Г. Шевченка

Відомо, що переважна частина читачів ту-тешньої української преси звичайно не читає довгих звітів з усяких організаційних зборів. Тому нема нічого дивного в тому, що багато громадян не знають про мою резигнацію. Інші до нині засипають мене питаннями, чи я справді сам резигнував, чи мене усунули з уряду касира тому, що я не йшов на руку ексекутиві, бо так вони чули.

Про мою резигнацію з посту касира Ком. Буд. Пам. Шевченкові повинен був знати наш загал. А що загал нічого про це не знав, хай за доказ послужить лист голови УРСююза А. Батюка, писаний до мене 12 лютого 1962 року, в якому він стверджує, що члени ширшої ексекутиви комітету не були повідомлені про резигнацію та що він довідався про те тільки на річних зборах комітету. (Документи, ч. 4.).

Як пояснити таку поведінку ексекутиви і хто її диктує? Чи не виглядає це так, що для деяких одиниць на провідних становищах стоїть на першому місці заспокоєння власної амбіції? Якщо це в їхнім особистім інтересі, то вони не заважаються потоптати честь другої людини, зруйнувати її морально та ще й потому прикритися тим, що того нібито вимагала „справа”. Чи так повинно бути? Я гадаю, що це питання повинно цікавити не тільки мене особисто, а цілий український загал в Америці!

Хоч ексекутива комітету прийняла до відома мою резигнацію, я, на прохання ексекутиви, згодився виконувати обовязки касира до 11 січня 1962 р., коли мала відбутися річна контроля комітету. Тому я заходив далі до канцелярії комітету, бо треба було підписувати чеки, а нового касира ще не було. Крім того адміністратор п. Ревай заявив мені, що,

хоч я зрезигнував з уряду касира, то однако-
во залишився членом ексекутиви.

В половині січня 1962 р. я отримав повідомлення про річні збори Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові, на які мене запрошено. Збори були призначені на 27 січня. Цим разом п. Ревай знову запевняв мене, що з усіх даних він вважає (мабуть говорив про те з іншими членами ексекутиви), що на річних зборах у присутності всіх членів буде офіційно прийнята від мене земля з Шевченкової могили. Признаюся, що я вже не дуже вірив у такі запевнювання. Я припускав, що може п. Ревай особисто радий був би, щоб так сталося. Але як воно справді вийде, це було цілком інше питання.

При цій нагоді згадаю, що багато людей, зацікавлених ближче справою пам'ятника, в особистих розмовах зо мною признавали мені рацію, але не мали відваги виступити прилюдно в моїй обороні. Це робило на мене враження, що існує якась позакулісова сила, яка всім цим керує, і якій ніхто не зважується протиставитись. Були такі, що просили мене, щоб не згадувати нікому про їхню розмову зо мною. Я того ніяк не міг зрозуміти!

VIII

Хоч я мав від'їжджати з початком січня на відпочинок, я дотримав слова і 27-го січня 1962 р. прибув на річні збори комітету. На залі було коло 50 осіб, не враховуючи тих, що ходили з одного поверху на другий, тобто з приміщення НТШ до УККомітету і назад. Вони фактично не могли знати цілого перебігу зборів і на чому збори скінчилися.

Проживши в Америці понад 50 років, з то-

го у бізнесі 40 років, я мав нагоду бути на різних зборах і конвенціях, громадських і церковних організацій, бізнесових і фінансових установ. Це дало мені певний досвід і можливість робити порівняння. На підставі цього досвіду я хотів би зробити деякі зауваги щодо цих річних зборів комітету. Не маю на думці нападати на нікого, бо ж і я був членом того комітету. Але не можу покрити мовчанкою, коли бачу в громадському житті несправедливість і лицемірство, прикриті патріотичною фразеологією.

Сказала мені одна відома українська діячка на еміграції: „Пане Стасюк, памятайте, що в громадському житті краще зробити зле, ніж нічого не робити!” Я ніяк не можу погодитися з таким поглядом. На мою думку, краще не робити нічого, ніж робити зле. Але, видно, мій погляд тепер не в моді. Його місце зайняв погляд тої української діячки. Ну, що ж, побачимо, що з того вийде в практичному житті.

Річні збори Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові відкрив голова проф. Р. Смаль-Стоцький і він проводив ними майже до самого кінця.

Коли прийшла точка виборів (фактично треба було вибрати тільки нового касира), заступник голови п. Й. Лисогір прочитав список людей, запропонований невідомо ким до виборчої комісії, і запитав, хто за, а хто проти. Ніхто не відізався на те, і тоді він проголосив, що вибір комісії одноголосний. Чому не дано було присутнім на зборах членам ставити кандидатів до комісії, того, на жаль, не знаю. Я не хотів забирати слова в тій справі з уваги на мою резигнацію, хоч п. Ревай мене запевняв, що я лишаюся автоматично членом комітету. Переглянувши денний порядок, я побачив,

що слова п. Ревая опинилися на точці „зеро”.

Обрана таким одноголосним способом виборча комісія зійшла на долину, до приміщення УККомітету, щоб приготувати список кандидатів до комітету. Складання цього списку не тривало довго. За яких 15 хвилин комісія вернулася на залю зборів. З'явилися і пп. Смаль Стоцький та Лисогір, яких не було на залі кілька хвилин. Пан Лисогір подає список кандидатів п. Смаль-Стоцькому, а той читає імена цілого складу Комітету та з усмішкою питає, чи може хто з присутніх на залі має інших кандидатів. На залі тихо...

В тому моменті я рішився забрати слово і звернути увагу зборів, що на уряд касира комітету, який має зайняти моє місце, повинна бути обрана відома серед українських громадян в Америці, солідна і чесна людина. Я запропонував на цей уряд п. Е. Попіля, головного окарбника Українського Робітничого Союзу. Голова зборів ментально звернувся до п. Попіля і, вказуючи на нього пальцем, спитав: „Чи ви, пане, приймаєте?” На це п. Попіль відповів: „Ні, не приймаю”. На залі знов тишина.

Голова зборів п. Смаль-Стоцький з усміхом питає: „Хто проти цих кандидатів, що були прочитані?” Ніхто. Тут він проголошує одноголосний вибір комітету. На тому вибори закінчились.

Такий спосіб переведення виборів комітету головою мене досить здивував. Тим більше, що, як видно було відразу, на зборах не було опозиції і голова міг дозволити собі на дотримання загально прийнятих правил голосування без небезпеки для кандидатів з „магістратської листи”.

Я ще не бачив на зборах поважної орга-

нізації, щоб голова переводив голосовання над особами кандидатів, питаючи: „Хто проти?“... Загально вживані в Америці правила при виборах не знають голосовання „проти” кандидата, виключно „за”. Голосуючий може голосувати „за” або може цілком не голосувати. Він не мусить бути конче „проти” кандидата, щоб здержатися від голосовання. Бо він може мати важні причини, щоб не голосувати ні сяк, ні так. Для мене це було цілком незрозумілим, що п. Смаль-Стоцький міг би того не знати.

Як я передбачав, у поставленім комісією списку кандидатів мене не було і тому мене до комітету не обрано. Забулось, очевидно, що ще так недавно мене називали „сеньйором українських бизнесменів” („Свобода” з 20 вересня 1960 р.) і „одним з найвидатніших наших бизнесменів” („Свобода”, 2 березня 1961 р.). В англомовних статтях „Свобода” величала мене “Dean of Ukrainian Businessmen”. Очевидно, я став тепер непевним і — непотрібним, наче б мене в Комітеті Будови Пам'ятника Шевченкові й не було.

Збори вислухали звіт контрольної комісії про фінансові справи комітету, що відносились в значній частині до моєї діяльності як касира. Звіт складав п. І. Поритко з Філядельфії. Він сказав, що комісія перевірила докладно все діловодство, зокрема касове, та знайшла все в найбільшому порядку. Значить, я виконував свій обов'язок чесно. Чи не заслужив я собі тим у комітеті стільки, щоб річні збори дали мені за мою чесну і сумлінну працю вотум довіря?

Ні п. Смаль-Стоцький, ані ніхто інший не забрав у цій справі слова і не відзначив того факту. Виходить, що в нас такі речі не практикуються. Як було повідомлено на зборах, збір-

ка фондів на пам'ятник Шевченкові досягла майже 200 тисяч доларів. Значить українські громадяни поставились позитивно до справи пам'ятника. Була висловлена на зборах надія, що, як збірка далі так піде, можна буде зібрати 400 тисяч доларів або й більше. Грішми журитись не треба, — сказав п. голова.

Коли в 1960 році мене обрано касиром комітету, одночасно була обрана тими самими зборами фінансова комісія, яку очолював п. І. Білинський з Філядельфії, як фінансовий референт в екзекутиві. На перших зборах комітету, що відбулися в листопаді 1960 року, було вирішено, що „всі видатки (пошта, друки і т. п.) комітет покриває тільки чеками, що обов'язково мусять мати підписи касира п. Платона Стасюка і двох членів екзекутиви: екзекутивного директора п. Дмитра Галичина і фінансового референта п. Ігната Білинського”. („Свобода”, 2 березня 1961 р.). Коли на річних зборах 27 січня 1962 р. обрано п. Іг. Білинського на моє місце касиром комітету, я був здивований, що ніхто не порушив справи вибору нової фінансової комісії, зокрема її голови на місце п. І. Білинського. З того виникає, що банкові чеки підписуються тепер не трьома особами, як було за моїх часів, а двома: екзекутивним директором і касиром.

Не можу теж поминути мовчанкою ще й того факту, що в складі комітету нема тепер ані одного представника бизнесового світу — ні з старої, ані з нової еміграції.

ІХ

Розуміється, на річних зборах комітету збуто цілковитою мовчанкою справу землі з могили Т. Шевченка, яку ми привезли для па-

мятника в Вашингтоні. Навіть п. Ю. Ревай, який перед зборами казав мені, щоб я „був готовий з землею, бо на зборах все буде скінчено”, не згадав про цю справу. Видно, мав він доручення тої справи не порушувати.

Мимоволі насувається питання, чому так робиться? Я не можу пояснити того інакше, як тільки так, що навіть у такій далекій, здавалося б, від всяких спекуляцій і три інтересів справі, як будова пам'ятника Шевченкові, проявилася лиха звичка, від якої терпить не віднині наше тутешнє громадське життя. Люди, що опинилися „при владі”, перетворюються скоріше чи пізніше в кліку, яка хоче всім диктувати „в демократичний спосіб”, а від інших, що до кліки не належать, вимагає сліпого послуху. Хто не звик до того і хоче затримати свою незалежну думку, того відсувається на бік, бо людина відмовляється бути „гумовою печаткою” („роббер стемп”).

Скажу одверто, що, коли я рішився зрезигнувати з уряду касира Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові, я зробив це з болем серця. Мені не легко було усунути самого себе зі становища, яке я високо цинив. Я був і є донині вдячний тим делегатам українських установ, які мали довіря до мене і обрали мене на уряд касира комітету, хоч мене не було на тих зборах, де цей вибір відбувся. Я навіть не був членом тої установи, яка була ініціатором Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові, і тому мене навіть ніхто не повідомляв тоді, коли творився комітет. Тим більше я прийняв цей вияв пошани, коли мене обрано касиром в не-присутности.

Я високо цинив це відзначення і старався виконати якнайкраще покладені на мене обов'язки. На протязі всього часу мого урядуван-

ня на становищі касира, я працював пильно, чесно і без жадної заплати. Про те свідчить представлений на річних зборах 27 січня 1962 р. звіт контрольної комісії, яка найшла фінансове діловодство в найкращому порядку.

Про те, як високо я ставив справу будови пам'ятника Шевченкові, можна бачити з моїх статей, що були поміщені в „Свободі”. В статті п. з. „Вийнятова подія” (з 14 березня 1961 року) я писав:

«Справа здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні — виїмкова подія в житті українців в ЗДА, і тому вони всі, як один, мусять піддержати цю справу, щоб її успішно зреалізувати...

«Усі разом повинні ми подбати про те, щоб пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вашингтоні не тільки звеличав нашого Поета, але й гідно репрезентував українців у ЗДА, і з ними і всіх українців у світі».

Не потребую казати, що я був би з вдоленням виконував обов'язки касира комітету до самого кінця, тобто до побудовання пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, бо я вважав і вважаю це великою і доброю справою. Однак моє даліше перебування на тому становищі стало неможливим через деяких людей, які не могли стерпіти того, що я мав свою незалежну думку. Крім того я не міг спокійно і без протесту приймати їхнього відношення до того, що я вважав найбільшим досягненням моєї праці для справи будови пам'ятника Шевченкові, а саме — привезення мною землі з могили Кобзаря в Каневі, тої Мекки всіх українців, для вмуровання її в пам'ятник у Вашингтоні.

В тій справі мене поставлено в таку си-

туацію, на яку ніяка шануюча себе людина не могла погодитись. Таке відношення до мене в комітеті примусило мене до резигнації.

Х

Моя резигнація з уряду касира не закінчила в цілості моїх ділових стосунків з Комітетом Будови Пам'ятника Шевченкові. Лишилася неполагодженою справа землі з Шевченкової могили. Ця справа існує далі і домагається свого вирішення, хоч я не є вже членом комітету. Не може зробити її неіснуючою вперте ігнорування лідерами комітету.

Земля, довірена 29 серпня 1961 року на Чернечій горі, на могилі Т. Г. Шевченка під Каневом, мені й моїй дружині для передачі комітетові, є тут, на американській землі. Вона не перестане бути ніколи частинкою Кобзарєвої могили, хоч як дуже прагнули б деякі лідери комітету, щоб вона якимсь чудом випарувала в повітря і не псувала їм настрою. Жадна наївна політика ховання голови в пісок не допоможе їм ухилитися від відповідальності перед історією, що висить над їхніми головами.

Щодо мене, то я відчуваю на собі в повній мірі тягар відповідальності за привезений з Канєва дорогоцінний скарб. Тому по моїй резигнації я не перестав ні на хвилину турбуватися долею тої землі. В моїм меморандумі, пересланім голові комітету проф. Ром. Смаль-Стоцькому разом з заявою про мою резигнацію, я писав про це так:

«... Уступаючи з мого становища, бажаю Вам всім членам К. Б. П. Ш. в Вашінгтоні найкращих успіхів у збірці фондів на побудову пам'ятника Шевченкові у Вашінгтоні,

столиці ЗДА, який своєю побудовою буде пишатись на хвалу нашого славного Поета і Борця за волю України та всього поневоленого народу, та пошану українського народу в цілому світі.»

Це було писане в грудні 1961 року. Хоч з того часу минуло майже два роки, моє становище в тій справі не змінилося ні трохи. Я старався робити далі всі можливі заходи, щоб добитись остаточного повідомлення від комітету, чи земля буде прийнята і вжита, згідно з її призначенням. До сьогоднішнього дня я жадного повідомлення не отримав. Щоб нічого не лишалося закритою тайною перед українською громадою, яка цікавиться справою пам'ятника, я подаю нижче мою кореспонденцію з комітетом у тій справі.

По річних загальних зборах з 27-го січня 1962 р. я вирішив наперед почекати з дальшими кроками довший час, щоб дати змогу комітетові виступити з власною ініціативою в справі землі з могили Шевченка. Я чекав терпеливо більше, як півтора року. Аж коли минулої весни в пресі появились повідомлення комітету, що на вересень підготовляється „дедикація площі” під будову пам'ятника, я вважав це за відповідний момент, щоб порушити знову цю неполагоджену справу. 14-го травня ц. р. я написав у тій справі листа до комітету, висилаючи копії його одночасно проф. Р. Смаль-Стоцькому і ексекутивному директорові п. Й. Лисогорові. В листі я питав, «що я маю зробити з землею з могили Т. Г. Шевченка», і просив відповіді. (Документи, ч. 5.).

У відповідь на цього листа я отримав від проф. Смаль-Стоцького поштову картку, датовану 18 травня 1963 р. (Документи, ч. 6.).

Від ексекутивного директора п. Лисогора,

ані від адміністрації комітету, я не отримав ніякої відповіді.

Як свідчить картка проф. Смаль-Стоцького, він ухилився від прямої відповіді на моє питання в справі землі з Шевченкової могили, і збув мене кількома загальними словами, які я міг тлумачити собі до вподоби. Щоб дістати від нього ясну відповідь, я написав йому негайно другого листа, звертаючи увагу, що в його картці я не найшов відповіді на мого листа. (Документи, ч. 7.).

На те я отримав від проф. Смаль-Стоцького другу картку, датовану 26 травня 1963 р., в якій він повідомив мене, що відповідь по суті дасть мені ексекутива комітету та що в тій справі він пише до п. Й. Лисогора. (Документи, ч. 8.).

Картку проф. Смаль-Стоцького я зрозумів так, що справа землі є в руках п. Лисогора. Тому 5 червня ц. р. я написав листа до п. Лисогора, щоб дістати від нього якнайшвидшу потрібну відповідь (Документи, ч. 9.).

По добрих двох тижнях нетерпеливого чекання я отримав нарешті 21 червня ц. р. відповідь п. Лисогора. В листі він обіцяв „негаючи повідомити” мене, як тільки справа буде вирішена ексекутивною комітету. (Документи, ч. 10.).

Того „негайного повідомлення” я не дочекався ще й досі.

Як кожен може переконатися, і проф. Смаль-Стоцький, і п. Лисогір не пишуть у своїх відповідях про землю з Шевченкової могили. Боялись, мабуть, нервового потрясення від того, якби назвали по імені ту землю, і воліли делікатно обійти її здалека словами „справа, про яку питаєте”. Видно, що в Комітеті Будови Пам'ятника Шевченкові, щоб не

нагадувати власної ганьби, про землю з Кобзарєвої могили не згадується.

Як це розуміти? Аджє 28 вересня 1961 р. в „Свободі”, органі УІІСоюзу, в яким п. Лисогір є предсідником, і в „Народній Волі” з 5 жовтня того ж року, була поміщена фотографія передачі нам тої небезпечної землі з підписом, де було сказано, що діялося це на могилі Т. Шевченка в Канєві над Дніпром. Аджє редактор „Свободи” в тому самому часі називав привезення землі здійсненням того, „про що ми мріяли”. Аджє на зборах з 23 вересня 1961 р. після мого подрібного і документованого фотографіями звіту про те, як я дістався до Канєва і як отримав там землю з Кобзарєвої могили, було прийняте оплесками присутніх внесення на одобрєння мого позитивного вчинку. На чию команду та сама земля стала згодом чимсь таким небезпечним, що її страшно навіть називати по імені? І в чийм інтерєсі треба було мене очорнити від стіп до голови і відсудити від чєсти за привезення тої самої землі? Ці питання ще чекають на свою відповідь.

За час мого перебування в Америці я не мішався ніколи в політичні міжусобиці серед української єміграції, ані не думаю того робити. Але де була справа, з якої, на мою думку, була загальна користь для цілої єміграції, там я не відмовлявся допомогти. Так було і з справою моєї участі в Комітеті Будови Памятника Шевченкові і привезення землі з Його могили. Ця земля не була привезена з думкою, щоб нею торгувати чи робити політику, тільки виключно для того, щоб її вмурованням причинитись до звеличення памятника в Вашінгтоні. Щоб так не сталося, були розпущєні брєхливі наклепи з приводу мого і мо-

єї дружини перебування на Україні. Сором за те впаде, не тільки на тих, що приклали своїх рук до такої нагінки проти мене, але і на тих, що, хоч бачать негідну поведінку других, не мають відваги забрати слово на захист правди і відмежуватися від них.

Але вернімся до моєї кореспонденції з головою й ексекутивним директором комітету в справі перебрання землі. Лист п. Й. Лисогора з 21 червня ц. р., зміст якого поданий вище, був останнім повідомленням, отриманим мною від нього. Хоч з часу написання того листа п. Лисогором минуло вже чотири місяці, і хоч за той час, без сумніву, мусіло відбутися бодай одно засідання ширшого комітету, п. Лисогір мовчить. Його мовчанку можна тільки так пояснити, що в opinii лідерів комітету ця справа вже давно вирішена негативно — проти прийняття землі. Але, побоюючись неприхильної реакції громадянства, вони воліли б, щоб та справа завмерла тихцем і була похована без похоронних церемоній, — значить, без формального відмовлення Комітету від перебрання землі з могили Шевченка.

Розуміється, поки я ще живу, я на таке погребання справи землі з могили Шевченка не погоджуся.

По кількамісячних безуспішних заходах, щоб добитися відповіді комітету, я не бачу перед собою іншого виходу, як прийняти безконечне зволікання ексекутиви комітету за відмовну відповідь. Висновок з того для мене ясний: Коли через негативне становище комітету привезена з Канева земля не має бути прийнята для вмуровання в фундамент пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, я почуваю на собі обо-

в'язок ВІДВЕЗТИ ТУ ЗЕМЛЮ НАЗАД ТАМ. ДЕ ЇЙ БУЛО ДОВІРЕНО МЕНІ Й МОЇЙ ДРУЖИНІ. Неприйнята земля повинна вернутися назад на Чернечу гору під Каневом над Дніпром, на Україні!

ХІ

Тим часом, як я даремно чекав на відповідь п. Лисогора, в пресі почали появлятися вістки про події, які трудно вважати чимсь іншим, як намаганням рятувати ситуацію для комітету, підсунувши ІНШУ ЗЕМЛЮ, що також нібито привезена з Канева...

Наперед появилася в „Свободі” вістка, що пані Маруся Бек з Дітройту, вернувшись з туристичної подорожі по Україні, привезла з собою землю, про яку вона сказала, що це земля з Шевченкової могили, привезена на те, щоб нею «посипати місце, на якому стоятиме пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні». А в „Вільному Слові” (Торонто) було описано 7-го вересня ц. р., як пані Бек «нишком згорнула пригорщу землі з могили Тараса Шевченка в Каневі та привезла її з собою, щоб... вложити цю землю під пам'ятник Шевченка у Вашингтоні».

Трохи згодом з'явилася друга вістка у „Свободі” з дня 21 серпня 1963 р., що при митній контролі перед відлетом з Москви до Америки двом американським туристам — п. С. Куропасеві з Чикаго і його синові — відібрано „грудку української землі з Чернечої гори в Каневі над Дніпром, на якій похований Тарас Шевченко”.

Я не маю доказів, щоб твердити з певністю, що п. С. Куропась старався привезти ту „грудку землі” з Чернечої гори на доручення Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові. Але

факт, що п. С. Куропась є заступником президента УНСоюзу п. Й. Лисогора, а його син є радним УНСоюзу, наводить думку, що цим двом туристам було доручено взяти „на власну руку” — значить, без відома Музею Т. Г. Шевченка в Каневі, грудку землі, як вже не з могили Шевченка, то бодай з гори, на якій вона знаходиться, щоб можна було потім твердити, що комітет має землю, що не була випрошена „у ворога, який загарбав її всю”. (При тому п. С. Куропась міг би свідчитись своїм сином, що земля взята справді з Чернечої гори, чого, можливо, не може довести пані Бек).

Знаючи добре українську еміграцію в Америці, зокрема її старше покоління з його безмежним привязанням до рідної землі, я не можу повірити в те, щоб американські українці воліли потайки перепачковану землю з Шевченкової могили, аніж ту, що була отримана для них з рук представниці Музею, який опікується Шевченковою могилою. Нісенітна балачка, що та земля була „випрошена у ворога”, не може ніколи промовити до переконання українців. Земля з Кобзарєвої могили була й буде ЗАВЖДИ священною землею, так само, як і українська земля є й буде українською землею в кожній ситуації і при всіх обставинах!

Американський українець, що, ступивши по десятиліттях розлуки на українську землю, припадає до неї й цілує її чи то устами, чи то надхненням любовю поглядом, не питає нікого, хто на тій землі має владу — приятель чи ворог. Йому байдуже, чи на тому місці, до якого він припав, не стояв перед хвилиною „ворог”, він не шукає на ній сліду ворожого чобота. Це для нього його рідна українська зем-

ля, що не сталося б з нею. Ніяке політикантське мудрування не переконає його, що оця грудка української землі добра, а ота — ні, або, як сказав один із новоприбулих докторів, що, мовляв, земля з могили Шевченка, привезена Стасюком, — „трохи з мурашками”... Так може мудрувати тільки той, кому групові інтереси заступили місце патріотизму.

Моє сумління чисте. Воно каже мені, що я чесно виконав свій громадський обов'язок, коли, прибувши в серпні 1961 року на Україну, я не забув про справу пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, переміг усі труднощі, щоб дістатися до Канева, і там явно й славно взяв із рук уповноваженої представниці Музею Т. Г. Шевченка землю з Кобзарєвої могили для вмуровання її в пам'ятник у Вашингтоні. Коли тепер та земля, неприйнята Комітетом Будови Пам'ятника Шевченкові, буде відвезена назад на Чернечу гору і там, можливо, буде приміщена в Музею Шевченка як експонат ганьби, відповідальність за те спаде на тих кілька одиниць, які, керуючись дрібничковими інтересами і амбіціями, відмовилися прийняти її.

Каже стара українська поговорка, що „громада — великий чоловік”. Українська громада в Америці дотепер мовчала в тій справі, бо й не знала нічого про те, що сталося з землею з Шевченкової могили, як теж не знала нічого про обставини моєї резигнації. На мою думку, це свідокство ненормальних відносин серед української еміграції, що такі справи полагоджуються нишком-тишком, щоб громада, яка жертвує гроші на пам'ятник, нічого про те не знала. Я вірю, що оприлюднення справи землі з могили Шевченка, дасть можливість українській громаді сказати в тій справі свою думку.

Документи

1. Лист п. В. Мудрого про вибір касира комітету

20 вересня 1960.

Вп. Пан Платон Стасюк
в Нью Йорку

Вельмишановний Пане!

Дня 16 вересня 1960 р. відбулась у домівці УККА нарада уповноважених представників центральних українських Установ у ЗДА, на якій покликано до життя Комітет будови пам'ятника Т. Шевченка у столиці Америки Вашингтоні.

До цього Комітету учасники наради вибрали Вас касієром. Президентом Комітету вибраний проф. д-р Роман Смаль-Стоцький, його заступником проф. Ю. Шевельов від УВАН і проф. Л. Добрянський від УККА. Екзекутивним директором Комітету вибраний през. Д. Галичин, секретарем д-р Я. Падох, а касієром Ваша Достойна особа.

Подаючи Вам це до ласкавого відома надіюсь, що Ви вибір для такої важної справи приймете, а при тій нагоді прошу разом із привітани прийняти вислови моєї правдивої пошани

Василь Мудрий (в. р.)
Дир. Канцелярії УККА

2. Лист про резигнацію і меморандум

Проф. Роман Смаль-Стоцький
Голова Президії
Комітету Будови Пам'ятника
Тарасові Шевченкові в Вашингтоні
Marquette University
Milwaukee, Wisconsin

Високоповажання Пане Голово:

Посилаю Вам дублікат моєї заяви, яку я мав висказати на зборах К. Б. П. Т. Шевченкові дня 9-го грудня 1961 року, але з причини малого числа присутніх я моєї заяви не читав, та рішив я вислати на Ваші руки як „меморандум” моєї резигнації з касієра К. Б. Пам'ятника.

З огляду на те, що загальні річні збори К. Б. П. відбудуться 27 січня 1962 року, моя резигнація як касієра К. Б. П. дасть змогу ексекутиві вибрати нового касієра К. Б. П. Шевченка, а тому що, правдоподібно, мене в Нью Йорку не буде, прошу ласкаво зарядити контролю фінансових книжок К. Б. П. між днями 18 грудня 1961 і 13 січня 1962 р.

Маю надію, що моя резигнація не заважить в збірковій акції фонду на Будову Пам'ятника Шевченкові, а для декотрих членів ексекутиви зробить вдоволення, що може і було пляноване.

Уступаючи з мого становища бажаю всім членам Ком. Буд. Пам. найкращих успіхів в дальшій збірці фонду на побудову Пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, який своєю побудовою буде пишатись в столиці ЗДА на хвалу нашого Славного Поета і Борця за волю України і всього поневоленого народу, та пошану для українського народу по цілому світі.

Остаю з правдивою пошаною до Вас

Платон Стасюк (в. р.)

Forest Hills, N. Y.
Dec. 11, 1961.

МЕМОРАНДУМ

Дня 20 вересня 1960 року я одержав листа з канцелярії Укр. Конгресового Комітету в Нью Йорку з підписом п. Василя Мудрого, повідомляючи мене, що на зборах дня 16 вересня 1960 року, уповноважені представники Укр. Установ в ЗДА, покликали до життя Ком. Будови Пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Вашингтоні, де учасники нарад вибрали мене касіером того Комітету.

На зборах я не був присутній.

Коли я одержав повижчого листа з повідомленням, а до того вичитав в укр. пресі про вибір мене на пост касіера в Ком. Б. П. Шевченкові в Вашингтоні, я по перестудійованню складу всього Комітету вибір прийняв, о чім негайно повідомив п. В. Мудрого, уважаючи, що Комітет Б. П. Шевченкові є справа великої громадської ваги, справа культурна, патріотична та національного обов'язку.

Уважаю я, що Ком. Б. П. Шевченкові буде функціонувати незалежно, як було подано в пресі, без впливів поодиноких укр. угруповань чи організацій.

Так було воно проголошено в пресі і так повинно бути.

Від часу виконання моїх обов'язків касіера в Ком. Б. П. Шевченкові мої зауваги були і є тепер, що Ком. Б. П. Шевченкові не функціонує незалежно, а факт на то подаю такий:

1. Від самого початку існування К. Б. П. Шевченкові до сьогодні Комітет не має своєї приватної канцелярії, ні приватного телефону, ні поштової скриньки, ні напису на будинку.

В телефонічній книзі К. Б. П. Шевченкові немає.

Персонал К. Б. П. Шевченка складається з двох або трьох працівників, крім мене, працює в приміщенні Наукового Т-ва ім. Шевченка.

2. Платню персоналові КБП Шевченка виплачує Український Конгресовий Комітет, а відтак пізніше звертає

ту платню до У. К. К. чеком Комітет Будови Пам'ятника Шевченкові.

Телефонічний рахунок по кількох місяцях ділиться на половину з НТШ, та навіть не знати скільки дійсно телефон коштує, бо телефон уживається в осібній канцелярії НТШ.

Маю на увазі добродушність канцелярії НТШ, але критично ставлюсь в тій справі до К. Б. П. Шевченка.

3. Вся пошта до К. Б. П. Шевченка приходить до поштової скриньки У.К.К. Листи отвираються в канцелярії У.К.К. в присутності адміністратора або мене.

То є, так би сказати, контролю.

На мою думку вся пошта К. Б. П. Шевч. повинна приходити просто до поштової скриньки: Shevchenko Memorial Committee, та й телефон повинен бути приватний.

На будинку повинен бути шильд з написом: Shevchenko Memorial Committee of America, Inc. і по-українському: «Комітет Будови Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні». Ми ж якась інституція..

4. Комітет Б. П. Шевченкові донині не має свого статуту, що є обов'язкове. Є, щоправда, той статут в процесі від довшого часу в руках малої ексекутиви, себто в руках п. Падоха.

Через таку „ошибку”, я думаю, що жертводавці на будову пам'ятника Шевченкові не зможуть відтягнути свої пожертви при виводженню Income Tax Return. То, прошу панів, не зовсім добре!

5. Ком. Б. П. Шевч. не оперує своїм власним авторитетом, бо за ініціативою У.К.К. перервано кампанію збіркової акції К. Б. П. Шевч. аж до 1 березня 1962 року, з причини збіркової акції У.К.К. на Нар. Фонд, де я як член президії К. Б. П. Шевч. про таку децизію навіть нічого не знав.

На мою думку одна кампанія з другою не має нічого спільного.

Стверджую, що мої заходи, домагання і зауваги в

справах, які я вище подав, на засіданнях малого Комітету все увінчувались фіаском.

Такої формалістики канцелярійних конекцій одного з другим, я в моєму життю не бачив!

Прошу ласкаво застановитись над тим усім і подумати!

6. В серпні й вересні 1961 року, я з моєю дружиною перебували в Європі, а втім також і в Сов. Союзі і на Україні. Бували ми в Києві, в Каневі на могилі Т. Г. Шевченка та у Львові. З могили Т. Г. Шевченка привезли ми землю, щоб покласти її до Пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні.

Звісна річ, що все це робив я з власної ініціативи одноденним часом, власним коштом та й з доброї волі з думкою спопуляризування збіркової акції Б. П. Шевченкові, а до того і не випадало навіть мені з морального і національного обов'язку, як членові президії Ком. Буд. Пам. Шевч. оминати могилу Т. Г. Шевченка та не віддати пошани Тому Велетню Духа, якому ми, українці в ЗДА, хочемо будувати пам'ятник у Вашингтоні.

Таке буває і в інших народів!

Два дні по нашому приїзді з Європи, дня 23 вересня ц. р., я прибув на збори К. Б. П. Шевч., на яких то зборах було присутніх коло 15 членів ексекутиви. Я всім представив цілу процедуру нашої поїздки з Києва до Канева та привезення землі з могили Т. Г. Шевченка.

Я всім присутнім докладно і документально все представив, кого я кликав, до кого я ходив, з ким я говорив, та хто мені поміг дістати одноденну „візу” з Києва до Канева, якої я не виробив собі в моєму плані.

По вислуханню мене майже всі присутні мій вчинок одобрили, а представники укр. преси вирішили про все це повідомити український загал в українській пресі, що й було зроблено в формі новинки в

„Свободі” з 28 вересня, а в „Народній Волі” з 5-го жовтня б. р. включно з одною з наших фотознімок з могили Тараса Г. Шевченка.

Мимо того, що на цих зборах було більше представників з укр. преси, тільки в згаданих часописах появилась та новинка.

На скільки мені відомо, що заледве по кількох днях нашого приїзду з Європи, найшлись так звані українські патріоти, які в своєму житті не тільки що нічого не створили в загально громадському, але і в своєму приватному життю, які винайшли різні наклепи на мою особу з нагоди нашого побуту в Києві — Каневі та на могилі Т. Г. Шевченка.

Дивно мені, що деякі члени ексекутиви К. Б. П. Шевченкові, знаючи мене довгі літа як людину між українцями неутральну і справедливую, не спромоглися навіть настільки, щоб мене оборонити перед фальшивими наклепами, але навпаки, піддержали і повірили тим, які за всяку ціну старались мене опоганити, чого я ніколи не сподівався, бо на те не заслужив.

На зборах малого комітету - ексекутиви, дня 29 жовтня б. р., обговорювано також справу нашої поїздки до Києва — Канева на могилу Т. Г. Шевченка, і рішено, щоб я дав до преси заяву, заявивши, що їдучи до Європи, я не мав від нікого уповноваження їхати туди, куди я їхав та говорити. з ким говорив. — включно на могилу Т. Шевченка і привезення грудки землі з могили.

Виходить з того, що перед виїздом до Європи, треба було мені когось питати, що я повинен або не повинен робити на Україні, де я можу їхати, або ні, та чи можу привезти грудку землі з могили Т. Г. Шевченка або ні, а я думав, що мені тільки треба „візу” туди, куди я бажав їхати.

На тих самих зборах, коли я спитав, щодо землі з могили Т. Шевченка, п. Падох відповів, що з тим ще почекаємо аж справз втихне.

— Прошу, яка справа? Стверджую, що я, як американець українського роду, був і є людина незалежна; не належу до ніяких українських політичних угруповань і ніколи не належав, мав я і маю повне право з власної волі й ініціативи зробити те, що я зробив, їхав куди хотів, бо мав я на то паспорт і візу. Ніхто нічого мені не пропонував і не давав мені ані інформацій, ні дозволу, ні уповноваження або благословення, що я можу або чого не можу робити.

Таких квестій і якогось підозріння я ніколи не сподівався від поважних людей!

Мій рекорд за останніх 45 років праці й жертвенності для українського громадського життя в Америці самі за себе говорять.

Чи не було б краще, коли ми приїхали з Європи, зробити зі мною інтерв'ю хоч би такі 23 вересня, тут, у цій залі? щоб обминути всякі небилиці?

Дехто з членів екзекутиви К. Б. П. Шевч. мов би причинився до того всього, а вкінці ще й рішено, щоб я зробив якусь заяву. Яку?

Таж у „Свободі” з 17 листопада було сказано, що я зробив те все з власної ініціативи.

Мої закиди щодо функцій К. Б. П. Шевченкові, на мою думку, є на місці і я стверджую, що не повинно робитись так, мов якесь дитячі речі там, де треба мати розум і кооперацію, маючи на думці зібрати 3-4 сотні тисяч долярів, бо такі речі тільки підривають престиж і пошану не тільки для поодиноких членів Комітету, але для цілої збіркової акції К. Б. П. Шевч. у Вашингтоні, а до того робиться деякі речі, які правом не дозволені (маю на думці шинльд з написом, телефон, виплату персоналові і т. п.).

На мою думку всі ті недостачі К. Б. П. Шевч., про які я згадав, є на місці, а поступок щодо мене є негідний, нечесний та шкідливий для нас усіх.

Другої могили Т. Шевченка крім тої, що ми бачили в Каневі над Дніпром, немає в цілому світі, а земля з могили Т. Шевченка не є землею з якогось города, і

тому взяв я ту грудку землі дорогою документальною.

Я і моя дружина були щасливі і є горді та раді з того, що могли ми бачити Україну, а втім Київ, Львів, Канів, та що могли поклонитись і зложити квіти на могилу Т. Г. Шевченка, з якої привезли ми грудку землі до пам'ятника Тарасові Г. Шевченкові у Вашингтоні, яка тратить вартість тільки тому, що привезли ми ту землю з власної ініціативи.

Що дійсно сказав би Шевченко з такого епізоду?

Передумував я про все те довгий час і прийшов до того заключення, що в таких обставинах я не зможу своїх обов'язків сповняти, як касієр К. Б. П. Шевч. та тому всім членам ексекютиви і ексекютивному директорові заявляю мою резигнацію з касієра Комітету Буд. Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Уступаючи з мого становища, бажаю Вам усім членам К. Б. П. Шевч. у Ваш. найкращих успіхів у збірці фонду на побудову пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні, столиці ЗДА, який своєю побудовою буде пишатись на хвалу нашого Славного Поета і Борця за волю України та всього поневоленого народу, та пошану українського народу в цілому світі.

Платон Стасюк (в. р.)

9 грудня 1961 р.

Forest Hills, N. Y.

3. Відповідь проф. Р. Смаль-Стоцького

Нью Йорк, 19 грудня 1961 р.

До Високоповажаного Пана

Платона Стасюка

Форест Гиллс, Н. Й.

Високоповажаний Пане Добродію!

Підтверджую отримання Вашого цінного листа з дня 11 грудня 1961 р.

Я з жалем довідався про Вашу резигнацію і шлю

Вам щиро подяку за Вашу дотеперішню працю як касієра Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові.

Дякуючи Вам за Ваші ласкаві побажання, прошу Вас, Високоповажаний Пане Добродію, прийняти вирази правдивої пошани та різдвяні і новорічні побажання для Вас і Вашої Достойної Пані

Ваш

Р. Смаль-Стоцький (в. р.)
Голова Комітету Будови
Пам'ятника Шевченкові

4. Лист голови УРСоюзу А. Батюка

Скрентон, Па.
12-го лютого 1962.

Шановний Добродію Стасюк:

Сердечна подяка за довіря, що переслали мені копію Вашого листа до голови Комітету Побудови Пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, Професорови Смаль Стоцькому та копію причин, які Ви подали у своїй писемній заяві про свою резигнацію.

Про них я нічого не знав, як не знав і про те, що Ви зрезигнували та що вузша Екзекутива прийняла Вашу резигнацію неповідомивши про те членів ширшої Екзекутиви. Про те, що Ви зрезигнували я довідався щойно від Вас і то тільки на річних зборах Комітету. Шкода, що на тих зборах, як на мое домагання Вам дали слово, Ви не сказали нічого про причини Вашої резигнації.

На слідуєчих зборах Комітету постараюсь довідатись більше про порушені у Вашому листі справи, а особливо про те, хто, де і як Вас обклеветав. Про те, хто і яким способом робив на Вас наклепи, Ви не згадали ні в точках Вашої резигнації, ні в своєму листі до мене.

З тим листом звертаю Вам копію листа до голови Комітету Будови Пам'ятника Тарасові Шевченкові у

Вашінгтоні, Професорови Смаль-Стоцькому і копію Вашої резигнації і ще раз Вас прошу прийняти подяку за те, що Ви мені їх переслали до ознайомлення мене зі справою.

В надії, що в короткому часі ми будемо мати змогу бачитись, остаюсь

з правдивою пошаною до Вас

Антін Батюк (в. р.)

5. Лист до Комітету з 14 травня 1963 р.

Shevchenko Memorial Committee
304 W. 13 St., New York 14, N. Y.

Високоповажані Панове:

З огляду на те, що в українській пресі в ЗДА від часу до часу появляються відозви, дописи і комунікати Ком. Буд. Памятника Тарасові Г. Шевченкові в Вашингтоні в справі підготовки до дедикації площі під будову Памятника та влаштування відкриття Памятника в 1964 році, на мою думку було б на місці К. Б. П. Шевч. перебрати від мене землю з могили Тараса Г. Шевченка до Памятника Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні.

На зборах ексекутиви К. Б. П. дня 23 вересня 1961 року по короткій дискусії на внесок п. ред. Матвія Стахова, присутні члени мій внесок щодо привезення землі з могили Тараса Г. Шевченка одобрили, а зараз по зборах того ж самого вечора в розмові з декотрими членами ексекутиви К. Б. П., п. ред. Антін Драган піддав мені сугестію, щоб для певности землю з могили Т. Г. Шевченка переховати в обезпеченій банківій скриньці, що я і зробив.

Як бувший скарбник і член ексекутиви К. Б. П. під час мого побуту з моєю дружиною 1961 року на Україні, а втім і в Києві, і на могилі Тараса Г. Шев-

ченка в Каневі, все, що я зробив, я робив тільки з власної волі, в добрім намірі і з широю думкою, без жадних кимось уложених політичних мотивів, ані особистих претенсій, а тільки для добра справи збіркової кампанії фонду на Будову Пам'ятника Тарасові Г. Шевченкові у Вашингтоні.

Прошу ласкаво поінформувати мене, що властиво я маю зробити з Землею з могили Тараса Г. Шевченка, якої то землі К. Б. П., від мене не перебрав, ані не повідомив мене в тій справі мимо запевнення мене членами ексекютиви К. Б. П., „що справу Землі залишимо на пізніше”, та й адміністратор п. Юліян Ревай запевняв мене кілька разів, що К. Б. П. землю з могили Т. Г. Шевченка від мене перебере, а вкінці все це відложено (після твердження п. П. Ревая) до зборів К. Б. П. 27 січня 1962 р., на яких то зборах у програмі такої точки не було, та земля з могили Т. Г. Шевченка не була від мене перебрана так, як я ту Землю забрав з могили Тараса Г. Шевченка в Каневі.

Тому прошу ласкаво повідомити мене в тій справі, яка дійсно повинна завершитись без жадних скомплікованих політичних мотивів, бож так, на мою думку, ціла кампанія збірки фонду на будову пам'ятника була створена, та і на таких принципіальних засадах також і я працював у К. Б. П. аж до часу моєї резигнації 11 грудня 1961 року.

Чекаю на Вашу ласкаву відповідь, так щоб і я знав, як маю застосуватись після Вашої відповіді.

Остаю з правдивою пошаною

Платон Стасюк (в. р.)

Forest Hills, N. Y.
14 травня, 1963 р.

**6. Картка від проф. Р. Смаль-Стоцького
з 18 травня 1963 р.**

Високоповажаний і Дорогий Добродію:

Спішу підтвердити отримання Вашого цінного листа Я заповнити Вас, що ніхто з нас не сумнівався і не сумнівається у Вашій добрій волі!

Достойній Пані цілую руки.

В правдивій пошані

Ваш

Р. Смаль-Стоцький (в. р.)

18. 5. 63.

**7. Лист до проф. Р. Смаль-Стоцького
з 21 травня 1963 р.**

Проф. Р. Смаль-Стоцький
Голова Президії
Комітету Будови Пам'ятника
Тарасові Г. Шевченкові
у Вашингтоні

Високоповажаний Пане Голово:

Картку від Вас я отримав, яка дійсно чимало здивувала мене тому, що картка не має місця на такі відповіді, а тільки лист, а до того у Вашій картці я не найшов відповіді на мого листа, як рівнож донині я не дістав відповіді від К. Б. П. Шевченкові, ані від ексекютивного директора Комітету п. Юлифу Лисогора.

Остаю з пошаною

Платон Стасюк (в. р.)

8. Картка від проф. Р. Смаль-Стоцького з 28 травня 1963 р.

Дорогий Пане Добродію:

1. І мене зміст Вашого листа здивував. Бо я думав, що Ви знаєте: а) що мені правиця спараліжована — долоня, і я ледви можу писати, б) що по 70-тії літа мої... Якщо Ви карткою були ображені, то перепрашаю, клякаю, каюся.

2. Відповіди по суті я, як голова, дати не можу, бо це справа Екзекутиви.. Пишу негайно до п. Лисогора.

Бувайте здорові і Богу милі — з уцілованням рук
ласкавій Пані.

РСС (в. р.)

9. Лист до И. Лисогора з 5 червня 1963 р.

Йосиф Лисогір

Екз. Дир. К. Б. П. Шевченкові
у Вашингтоні

Високоповажаний Пане Лисогір:

Як Вам вже відомо, що дня 14 мая 1963 р. я вислав листа до К. П. П. Шевченкові, а копії того ж вислав я до голови К. Б. П. проф. Р. Смаль-Стоцького, а одну і для Вас як екз. директора К. Б. П.

Одначе по отриманню картки від проф. Смаль-Стоцького з дня 28 мая б. р. я зрозумів, що відповідь на мого листа з дня 14 травня б. р. на запит: „що маю зробити з Землею з могили Т. Г. Шевченка в Каневі” мала б бути від Вас.

Тому прошу ласкаво в найкоротшому часі відповіді на мого листа.

Остаю з пошаною

Платон Стасюк (в. р.)

Forest Hills, N. Y.
5 червня 1963

10. Лист від П. Лисогора з 19 червня 1963 р.

Дня 19-го червня 1963 р.

Високоповажаний Пан
Платон Стасюк
Форест Гилс, Н. Я.

Високоповажаний Пане Стасюк:

Я одержав Вашого листа з дня 5-го ц. м. та у відповідь прошу прийняти до відома, що слідує:

Справа, що про неї пишете, знаходиться на порядку нарад Екзекутиви Крайового Комітету Пам'ятника Шевченкові, однак ще досі її остаточно не вирішено.

Якщо тільки це рішення буде винесене, не заважаю Вас про це не гаючись повідомити.

Зі щирим привітом і пошаною,

Йосип Лисогір (в. р.)
Йосип Лисогір, ексекут. директор
Крайового Комітету П. Ш.

ПЛ/ік.

М. і П. Стасюк з землею в руці з могили Шевченка

1237M-1

↓

115 (2-1/2)
C-778